

OPIS PRZEDMIOTU ZAMÓWIENIA

Wykonanie prac przy witrażach kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Parznie, zgodnie z wytycznymi dokumentacji konserwatorskiej oraz opinii ŁWKZ. Zakres prac konserwatorskich obejmuje okna o szacunkowych wymiarach:

- lewa nawa boczna:
 - 6 x okno o wymiarach 240 x 90 cm,
 - 1 x okno o wymiarach 240 x 43 cm;

- prawa nawa boczna:
 - 6 x okno o wymiarach 240 x 90 cm,
 - 1 x okno o wymiarach 240 x 43 cm;

- chór:
 - 4 x okno o wymiarach 460 x 83 cm,
 - 1 x okno (rozeta) o średnicy 310 cm.

Program prac konserwatorskich

Przeszklenia witrażowe w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Parznie

2023

Opracowanie: dr Marta Kamińska

Spis treści

I Dane obiektu.....	2
II Opis obiektu.....	3
1. Kościół Najświętszego Serca Jezusowego.....	3
2. Witraże i przeszklenia witrażowe.....	4
2.1. Czas powstania.....	4
2.2. Wstępny opis techniki wykonania i przedstawień.....	4
2.3. Stan zachowania.....	8
3. Wnioski i zał ożenia.....	10
III Program prac konserwatorskich.....	11
1. Opracowanie dokumentacji stanu zachowania przed rozpoczęciem prac.....	11
2. Demontaż imitacji witraży i kwater witrażowych.....	11
3. Rozebranie kwater.....	12
4. Prostowanie pł aszczyzn kwater witrażowych.....	12
5. Czyszczenie.....	12
6. Sklejanie lub wymiana spękanych szkiele.....	12
7. Uzupeł nienie brakujących elementów.....	12
8. Zł ożenie witraży.....	13
9. Zał ożenie szklenia ochronnego i termoizolacyjnego oraz montaż witraży w otworach okiennych.....	13
Podsumowanie.....	14
Załącznik 1.....	15
Załącznik 2.....	17

I Dane obiektu

- Identyfikacja obiektu
 - Rodzaj: Witraże malowane z popiersiami Jezusa, Maryi, św. Elżbiety, postacią św. Kazimierza; przeszklenia witrażowe geometryczne w zakrystii, prezbiterium, nawie głównej, nawach bocznych, chórze; rozety w ramionach transeptu i nad fasadą
 - Autor/czas powstania:
Geometryczne szklenia witrażowe w nawach bocznych: Michał Olszewski, Warszawa 1908 r.
Witraże z popiersiami, przeszklenia geometryczne nawy głównej i trzy rozety: 1905-1912 r.
 - Technika: witraż tradycyjny malowany i niemalowany; szkło bezbarwne i barwione w masie połączone profilami ołowianymi.
 - Właściciel i adres:
Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
Parzno 19, 97-415 Kluki
- Dane dotyczące konserwacji
 - Prace konserwatorsko-restauratorskie prowadzone w:
Pracownia Witraży Artigiano Marcin Wesołowski
95-070 Aleksandrów Łódzki, Ul. Chopina 14

II Opis obiektu

1. Kościół Najświętszego Serca Jezusowego

Kościół został wybudowany w latach 1903–1912, w stylu neoromańskim, według projektu warszawskiego arch. Jarosława Wojciechowskiego. Kamień węgielny pod budowę kościoła położono 22 sierpnia 1905 r. Budowę poświęcił biskup wrocławski Stanisław Zdzitowiecki,

a świątynię konsekrował 14 września 1969 r. ordynariusz łódzki Józef Rozwadowski.

Budowla ma charakter bazylikowy, trójnawowy, z jedną wysoką wieżą nad kruchtą i półkolistym portalem. Wieża zwieńczona jest ośmiobocznym hełmem namiotowym i ujęta dwiema niższymi wieżami po bokach. Nawę główną, transept i prezbiterium pokrywają dachy dwuspadowe. Na skrzyżowaniu dachów nawy głównej i transeptu znajduje się ażurowa sygnaturka nakryta hełmem iglicowym. Kościół zbudowany jest z cegły pełnej, ceramicznej. Cokoł wyłożono kamieniem ciosowym, całość otacza parkan na podmurówce. Kościół jest zwrócony fasadą na południe.

Kościół jest wyposażony w:

- ołtarz główny bez nastawy, z tabernakulum, z rzeźbionymi w drewnie figurami dwunastu apostołów. Ołtarz został wykonany między 1925 a 1930 r. w czasach diecezji łódzkiej, za bytności w Parznie ks. Jana Rubaszkiewicza, w Salezjańskiej Szkole Rzemiosł w Oświęcimiu,
- organy 14-głosowe ufundowane w latach 1947-1960 staraniem ks. Stefana Chmiela, wykonane w Fabryce Organów Stefana Truszczyńskiego we Wrocławku,
- duży dzwon,
- ambonę barokową.

Ponadto w wyposażeniu parafii znajdują się: dwie rzeźby nieznanymi Świętymi z drugiej poł. XVIII w., krucyfiks z 1826 r. (szkoła niemiecka); dwa boczne ołtarze współczesne z obrazami św. Anny i Matki Boskiej Częstochowskiej. Pozostałe wyposażenie kościoła pochodzi z końca XIX i pocz. XX w.

Kościół uległ znacznym zniszczeniom podczas II Wojny Światowej. Ostatnie prace renowacyjne w kościele miały miejsce w latach 1999-2010 za czasów ks. proboszcza Leszka Drucha. W ramach prac odnowiono i nadano nowy wystrój krypcie Sługi Bożej Wandy Malczewskiej, odrestaurowano ołtarz główny, XVIII-wieczną ambonę, organy, żyrandole i obrazy Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Józefa i św. Stanisława; wykonano remont wieży kościelnej i dachu; wybudowano ołtarz boczny (św. Anny).

2. Witraże i przeszklenia witrażowe

2.1. Czas powstania

Na obecną chwilę nie znaleziono materiałów archiwalnych, które by pomogły w ustaleniu czasu powstania wszystkich przeszkleń. Na szkleniach w nawach bocznych widoczna jest sygnatura „Michał Olszewski, Warszawa 1908 r.”. Zakłada się, iż witraże figuralne w prezbiterium, rozety oraz szklenia geometryczne w transepcie i nawach głównych zostały zamontowane w czasie budowy kościoła między 1905 a 1912 rokiem. Nie ma natomiast pewności zostały wykonane w tej samej pracowni co szklenia naw bocznych. Witraże i przeszklenia z czasów budowy kościoła zostały w większości zachowane, natomiast szklenia II kondygnacji zostały prześlonięta od wnętrza budynku imitacją witraży wykonanych z tworzyw syntetycznych będących alternatywą dla tradycyjnych witraży szklanych. Imitacje witraży z przedstawieniami świętych i scen z życia Chrystusa zamontowano przypuszczalnie podczas ostatnich prac renowacyjnych między 1999 a 2010 r. W tym czasie dokonano też niewielkich napraw *in situ* w obrębie przeszkleń oryginalnych.

2.2. Wstępny opis techniki wykonania i przedstawień

Poniższy opis dotyczy wyłącznie przeszkleń i witraży będących przedmiotem planowanych prac konserwatorsko-restauratorskich. Dotyczy zarówno witraży szklanych jak i imitacji z tworzyw syntetycznych.

W poniższym opracowaniu witrażem określa się ozdobne wypełnienie otworu okiennego barwnymi kawałkami szkła malowanych lub niemalowanych, połączonych profilami ołowianymi. Przestrzeń pomiędzy profilami a szkłem uszczelniona jest kitem. Mianem przeszklenia witrażowego określa się rodzaj uproszczonego witraża. Pojęcie dotyczy przeszkleń o prostym geometrycznym wzorze ze szkła barwnego lub bezbarwnego, wypełniających niemal całą powierzchnię otworu okiennego.

Witraże i przeszklenia osadzone są w oknach w kamiennym ościeżu na zaprawie tynkarskiej/murarskiej. Poszczególne kwatery witraży osadzone są na poziomych żelaznych

sztabach nośnych wmurowanych w ościeża okien i dodatkowo uszczelnione kitem szklarskim. Kwatery są w większości wzmocnione wiatrownicami od powierzchni wewnętrznej lub zewnętrznej. Przeszklenia w nawach bocznych są wzmocnione pionowymi wiatrownicami przymocowanymi wzdłuż linii bordiury od zewnątrz. Kwatery plastra miodu w nawie głównej i wszystkie pola trzech rozet (w transepcie i fasadzie) wzmocnione są wiatrownicami od strony wewnętrznej. Wiatrownice są zamontowane poziomo w kwaterach okien i promieniście w polach rozet. Witraże w absydzie prezbiterium wzmocniono wiatrownicami pionowymi i poziomymi w zależności od pola.

Imitacje witraży zostały wykonane z bezbarwnych płyt plexiglass, na które naklejono kolorowe folie i taśmy imitujące szkło i siatkę ołowianą. Przedstawienia namalowano za pomocą farb, przypuszczalnie akrylowych. Sztuczne witraże są osadzone bezpośrednio na szkleniach oryginalnych przyklejone za pomocą silikonu i dodatkowo przymocowane do wiatrownic drutami przez przewiercone w płycie plexi otwory (fot. 48).

W poniższym opisie obiekty będące przedmiotem programu podzielono na dwie grupy: witraże i szklenia I kondygnacji (zakrystia i nawy boczne) oraz II kondygnacji (prezbiterium, transept, nawy boczne i chór).

Okna I kondygnacji

Zakrystia

Trzy okna zamknięte łukiem półkolistym zdobione imitacją witraży z wizerunkami Jana Pawła II, Wandy Malczewskiej oraz przedstawieniem Najświętszego Serca Pana Jezusa (dokumentacja fotograficzna fot. 1-6). Folia samoprzylepna imituje szkło i siatkę ołowianą, przedstawienia i ornamenty malowane są farbami na zimno, prawdopodobnie akrylowymi.

Nawy boczne

Dwanaście przeszkleń witrażowych (po sześć w każdej nawie) zamkniętych łukiem trójlistnym oraz dwa wąskie okna zamknięte półkoliście. Wszystkie przeszklenia wypełnia wzór geometryczny w różnych wersjach kolorystycznych (dokumentacja fotograficzna fot. 7-10). Przeszklenia wykonano ze szkła katedralnego.

Szersze witraże składają się z trzech prostokątnych kwater i trójlistnego zwieńczenia. Po dwa okna z wypełnieniem geometrycznym szkłem jasno-żółtym i jasno-niebieskim okolone czerwono-żółtą bordiurą (fot. 9); z wypełnieniem jasno-żółtym i błękitnym z fioletowo-żółtą bordiurą (fot. 8) oraz z wypełnieniem szkłem jasno-zielonym i jasno-fioletowym z bordiurą

czerwono-żółtą (fot. 10). Na kilku kwaterach widoczna jest sygnatura: Michał Olszewski, Warszawa 1908 r.

Wąskie okna podzielone są na trzy kwatery, z wypełnieniem geometryczne z bezbarwnego i jasno-zielonego szkła a okolone zieloną bordiurą.

Okna II kondygnacji

Prezbiterium - absyda

Cztery okna witrażowe zamknięte łukiem półkolistym. Każde okno podzielone jest w pionie na trzy czterolistne kamienne maswerki wypełnione witrażami. Górne i dolne otwory maswerkowe wypełniają witraż z symetryczną dekoracją roślinno-geometryczną. Środkowe otwory maswerkowe wypełniają witraże z popiersiami Jezusa, Maryi, św. Elżbiety i postacią św. Kazimierza (fot. 15-23).

Witraże są opracowane malarsko za pomocą farb szklanych: konturu i patyny trwale połączonych ze szklanym podłożem poprzez wypalenie w piecu. Rysunek kompozycyjny tj. rysy twarzy, układ włosów, fałdy szat i zarys elementów dekoracyjnych namalowano przy użyciu konturówki. Modelunek światłocieniowy opracowano za pomocą jednej lub kilku warstw patyny. Fragmenty w partii przedstawienia św. Kazimierza opracowano z użyciem żółci srebrowej – barwnika, który po wypaleniu w piecu nadaje bezbarwnemu szkłu barwę żółtą (fot. 24). Karnacja Chrystusa została opracowana transparentną farbą szklaną, a oczy błękitną **emalią (?)** (fot. 20).

Otwory ażurowe między czterolistnymi maswerkami wypełniają barwne witraże z malowanym ornamentem perłowym i roślinnym.

Wszystkie witraże roślinno-geometryczne wykonano według tego samego wzoru i w jednakowej kolorystyce, ze szkła katedralnych. Wzór jest symetryczny i utrzymany w intensywnej i urozmaiconej paletce barwnej, miejscami podkreślony czarnym lub ciemnobrązową farbą konturową. Centralną część kompozycji stanowi fioletowo-pomarańczowy kwiat na jasno-zielonym tle, okolony listewką z malowanym motywem perłowym. Za środkowym motywem znajduje się czterościan z przewagą szkła błękitnych i czerwonych. Kompozycję zamykają z czterech stron motywy roślinne utrzymane w jasnej kolorystyce z przewagą żółci i zieleni na bezbarwnym tle. Witraż okala błękitno-czerwona bordiura z żółtymi malowanymi czterolistnymi ornamentami (fot. 25).

Popiersia Jezusa i Maryi przedstawiono w czterolistnych medalionach na dywanowym tle z malowanym wzorem geometrycznym na zielonym szkle okolonym malowanym ornamentem perełkowym. Popiersie Jezusa ujęte jest frontalnie, Chrystus odziany jest w czerwoną szatę, na głowie ma koronę cierniową, głowę ma nieznacznie obróconą w lewo, zwróconą w górę. Popiersie Maryi ujęte jest z profilu z głową zwróconą lekko w górę, Maria odziana jest w błękitną szatę z białą chustą na głowie. Ręce ma skrzyżowane na piersiach.

Popiersie św. Elżbiety i postać św. Kazimierza przedstawiono na dywanowym tle z malowanym wzorem geometrycznym na bezbarwnym szkle okolonym malowanym ornamentem perełkowym. Św. Kazimierz ujęty frontalnie niemal w całej postaci, odziany w purpurowy strój, jasną kamizelkę dekorowaną złotymi ornamentami, jasne pończochy. Na głowie ma koronę. Postać, od ramion w dół, przedstawiono na zielonym tle.

Św. Elżbieta przedstawiona jest frontalnie z rękami złożonymi do modlitwy. Odziana jest w purpurową szatę, na głowie ma białą chustę.

Wszystkie przedstawienia mają nimb z jasnożółtego szkła.

Prezbiterium

Dwa okna dwudzielne w ścianie północno-zachodniej i wschodniej zamknięte łukiem półkolistym, z pięciolistnym maswerkiem wpisany w koło w górnej części okna. Otwór okienny wypełnia bezbarwny witraż geometryczny w postaci plastra miodu z czerwoną bordiurą. Od wnętrza okna przesłonięte są imitacją witraży z przedstawieniami Ostatniej Wieczerzy i Kazanie na Górze Synaj (przypuszczalnie) (fot. 46,47).

Nawa poprzeczna

Cztery okna dwudzielne (po dwa w każdym ramieniu) zamknięte łukiem półkolistym, z pięciolistnym maswerkiem wpisany w koło w górnej części okna. Okna wypełnia bezbarwny witraż geometryczny z czerwoną bordiurą. Od wnętrza okna przesłaniają imitacje witraży ze scenami z życia Chrystusa. W prawym ramieniu transeptu znajduje się przedstawienie Chrztu Chrystusa. (ściana północno-wschodnia), Pokłonu Pasterzy lub Pokłonu Trzech Króli (ściana południowa); w lewym ramieniu transeptu: Chrystus Zmartwychwstały (ściana zachodnia), Ukrzyżowanie (ściana północna) (fot. 42-45).

Na obu końcach transeptu znajdują się rozety wypełnione witrażami geometrycznymi z uproszczonymi motywami kwiatów i roślin (fot. 27-31). Wykonane są z niemalowanego szkła katedralnego według jednakowego wzoru i w tej samej kolorystyce. Centralny element

kompozycji stanowi kwiat z zielonego szkła z czerwoną bordiurą wokół płatków. Medalion otacza podwójna bordiura z żółtego szkła. Od medalionu rozchodzi się promieniście dwanaście pół zamkniętych półkoliście z symetrycznymi wzorami w jasnej kolorystyce na bazie różu, fioletu i żółci. Zewnętrzny rząd rozety stanowią otwory zakończone trójliściem wypełnione witrażami z uproszczonym wzorem roślinnym ze zielonego i jasno-żółtego szkła na błękitnym tle. Otwory ażurowe przy krawędzi rozety wypełnione szkłem czerwone.

Nawa główna

Sześć okien dwudzielnych (po trzy okna w ścianach wschodniej i zachodniej) zamknięte łukiem półkolistym, z pięciolistnym maswerkiem wpisanym w koło w górnej części okna. Okna wypełnione bezbarwny witraż geometryczny z czerwoną bordiurą. Od wnętrza kościoła okna przesłaniają sztuczne witraże przedstawiające Zwiastowanie, Nawiedzenie św. Elżbiety, Narodzenie Chrystusa (ściana południowo-wschodnia), św. Piotra i Pawła, Zesłanie Ducha Świętego, Wniebowstąpienie (ściana północno-zachodnia) (fot. 36-41).

Chór

Cztery prostokątne okna z czterech kwater, zamknięte łukiem trójlistnym, wypełnione bezbarwnym szkleniem witrażowym o geometrycznym wzorze (fot. 51,52). Od wnętrza szklenie przesłonięte jest imitacją witraży z przedstawieniem aniołów grających na puzonach, tamburynach i bębnach (fot. 54,55).

Rozeta nad portalem głównym została wykonana z niemalowanego szkła katedralnego. Centralny otwór rozety w kształcie trójliścia wypełnia motyw uproszczonego geometrycznego kwiatu z czterech okręgów z białego/bezbarwnego szkła z czerwoną bordiurą. Od trójliścia rozchodzi się promieniście dwanaście pół zakończonych półkoliście. Pola wypełniają witraże z symetrycznym wypełnieniem geometrycznym w postaci arkady, nad którą znajduje się motyw kwiatowy. Arkady wypełnione szkłem błękitne, kwiaty wykonano ze szkła żółtych i fioletowych, a tło i bordiury ze szkła czerwonych, pomarańczowych i jasnozielonych (fot. 49,50).

2.3. Stan zachowania

Stan zachowania oryginalnych witraży i przeszkleń witrażowych określa się jako umiarkowany. Powierzchnie wewnętrzne i zewnętrzne witraży są mocno zabrudzone. Od strony zewnętrznej widoczne są ciemne nawarstwienia, zacieki i pozostałości kitu szklarskiego. Widoczne są liczne pęknięcia szkła i niewielkie ubytki. Kamieniarka okienna

wokół witraży jest uszkodzona, w wielu miejscach spękana i wykruszona. W dolnych partiach glifów i lasek przy ościeżnicach widoczne są ubytki zaprawy, powstałe najpewniej wskutek gromadzenia się wilgoci. Miejsca te są nieszczelne.

Przeszklenia witrażowe w prezbiterium, nawie głównej i nawach bocznych

W obrębie wielu kwater widać szkła o odmiennej kolorystyce i fakturze, a także płyty plexi wklejone silikonem w miejscu ubytków (fot. 11,12). Na jednym z przeszkleń z plastra miodu zauważyć można tzw. nity ołowiane wstawione w miejscu ubytków szkła. W miejscu jednej z kwater plastra miodu w nawie głównej znajduje się **szyba lub płyta plexi**. W przestrzeni między szkłem a imitacją witraża widoczne są odklejone kawałki taśmy imitującej podział y ołowiane (fot. 33).

Kwaterny w obrębie okien naw bocznych i rozet w oknach nawy głównej są odkształcone – wybrzuszone do wewnątrz (fot. 13,14). Siatka ołowiana wydaje się stosunkowo stabilna pod względem nośnym, lecz jej rzeczywisty stan będzie można określić po dokładniejszej analizie w pracowni.

Witraże z popiersiami w prezbiterium

Stan zachowania czterech okien witrażowych wydaje się być umiarkowanie dobry. Kwaterny są kompletne, z wyjątkiem tej z przedstawieniem św. Kazimierza. Ubytki szkła w partii tła uzupełniono patynowanym szkłem bezbarwnym bez rekonstrukcji kompozycji malarskiej (fot. 23). Warstwa malarska jest w większości przedstawień dobrze zachowana, przedstawienia są czytelne, lecz mocno pociemniałe. W obecnym stanie trudno stwierdzić, czy wynika to z techniki malowania czy z obecności nawarstwień wtórnych. Przyczepność i stopień degradacji warstwy malarskiej będą możliwe do oceny po dokładniejszej analizie. Kwaterny są nieznacznie odkształcone (fot. 24,25,26).

Rozety w transepcie i fasadzie kościoła

Stan zachowania rozet jest podobny do stanu zachowania przeszkleń w nawach. Widać mniejszą ilość ubytków szkła, natomiast rzeczywisty stan zniszczenia szkła i siatki ołowianej będzie można określić dopiero po obejrzeniu obu powierzchni witraży z bliskiej odległości. Witraż wypełniający centralny otwór rozety jednej z rozet transeptu jest mocno wybruszony do zewnątrz. Odkształceniu uległa również wiatrownica (fot. 28,29).

Szklenia geometryczne w oknach chóru

Niektóre z kwater zostały wymienione lub uzupełnione szklanymi szybami lub płytami plexi, na które naklejono od wewnątrz taśmy imitujące siatkę ołowianą (fot. 51,53).

Imitacja witraży w zakrystii, nawie głównej i chórze

Folia i taśmy imitujące szkło i siatkę ołowianą częściowo straciły przyczepność. Warstwa malarska uległa degradacji wskutek oddziaływania wilgoci. W przestrzeni między szkleniem oryginalnymi a sztucznymi witrażami gromadzą się kurz i wilgoć.

3. Wnioski i założenia

Witraże wykazują zły stan pod względem mechanicznym. Kwatery uległy odkształceniu pod wpływem naprężeń wywołanych oddziaływaniem czynników zewnętrznych, wskutek osłabienia siatki ołowianej. Mimo, iż w obecnej chwili nie widać wielu ubytków szkła, istnieje duże prawdopodobieństwo, że fragmenty uszkodzonych szyb zaczną wkrótce wypadać. Wskutek wykruszenia się części kitu, okna są nieszczelne. Woda gromadząca się w przestrzeni między szkleniem a sztucznymi witrażami wpływa na powierzchnie ścian kościoła, zagrażając tym samym malowidłom ściennym. Wymagana jest zatem ingerencja konserwatorska celem uszczelnienia okien i przede wszystkim, celem zabezpieczenia samych witraży przed dalszym niszczeniem. Czynności mające na celu poprawę stanu technicznego witraży wpłyną bezpośrednio na poprawę ich jakości estetycznej. Interwencja konserwatorska podjęta we właściwym czasie pozwoli na spowolnienie postępujących procesów niszczenia.

Montowanie imitacji witraży jest kuszącą praktyką ze względu na niski koszt i stosunkowo krótki czas realizacji. Zmienne warunki atmosferyczne, niestabilna wilgotność powietrza, oddziaływanie promieniowania UV i zmiany temperatur mają jednak zgubny wpływ na materiały syntetyczne, zwłaszcza folie z klejem stosowane na dużych powierzchniach. Trwałość takich materiałów jest niska, technika ta nie nadaje się do długotrwałego zdobienia okien. Wątpliwe są też walory estetyczne takich realizacji. Szkło jest

szeroko stosowanym materiałem ze względu na wyjątkowe właściwości optyczne, których materiały syntetyczne, takie jak płyty plexi i folie samoprzylepne zwyczajnie nie posiadają.

Brak wentylacji między sztucznymi witrażami a szkleniem oryginalnym powoduje osadzanie się zanieczyszczeń i wilgoci na wewnętrznej powierzchni szkła. Długotrwałe oddziaływanie wilgoci może doprowadzić do nieodwracalnej degradacji powierzchni szkła, kamieniarki okiennej i elementów metalowych konstrukcji okiennej.

Ze względu na wartość zabytkową okien oryginalnych oraz ze względów estetycznych witraże sztuczne zostaną na stałe zdemonstrowane.

W przypadku okien znajdujących się w zakrystii, w celu ujednolicenia przeszkleń kościoła, proponuje się wymianę istniejących okien z początku wieku na przeszkleń witrażowe w stylu szkła w nawach bocznych.

III Program prac konserwatorskich

W miejsce istniejących okien współczesnych wstawione zostaną szyby termoizolacyjne i nowe przeszklenia witrażowe na osobnej konstrukcji nośnej (Załącznik 1) powtarzające motyw geometryczny w przeszkleniach naw bocznych, według jednego z projektów załączonych do programu (Załącznik 2).

W celu poprawienia stanu technicznego witraży, konieczne jest: sklejenie pękniętych szkielek, wyprostowanie płaszczyzn poszczególnych kwater, uszczelnienie witraży za pomocą kitu i zamontowanie nowych wiatrownic. Ze względów estetycznych, witraże wymagają oczyszczenia z nawarstwień, usunięcia pozostałości produktów wtórnych (kitu, klejów, resztek farb, itd.) i ponownego sklejenia szkielek klejem o lepszych właściwościach optycznych, usunięcia materiałów wprowadzonych podczas poprzednich prac renowacyjnych i wymiany szkielek nieoryginalnych na szkła lepiej dopasowane wizualnie.

Kwaterny imitujące witraże zostaną zdemonstrowane i nie będą ponownie osadzone w oknach. Proponuje się rozpocząć prace od wymiany okien w zakrystii.

1. Opracowanie dokumentacji stanu zachowania przed rozpoczęciem prac

- Opis stanu zachowania na podstawie analizy wizualnej
- Dokumentacja fotograficzna kwater w świetle odbitym (w przypadku kwater demontowanych) i przechodzącym
- Graficzna ilustracja stanu zachowania kwater
- Dokumentacja rysunkowa siatki ołowanej w skali 1:1

2. Demontaż imitacji witraży i kwater witrażowych

Kwaterny witrażowe zostaną wymontowane z ram okiennych i przewiezione do pracowni konserwatorskiej. Demontaż jest niezbędny, by zapewnić wysoki poziom zabiegów obejmujących prostowanie, klejenie i ewentualną wymianę wybranych listew ołowanych. Zaleca się demontaż wszystkich kwater (niekoniecznie jednocześnie) ze względu na konieczność przeprowadzenia zabiegów w obrębie ram okiennych. Proces wymontowania witraży może się jednak okazać trudny i ryzykowny (np. ze względu na twardość kitu

okiennego), więc ostateczna decyzja odnośnie jego wykonania i zakresu zostanie podjęta w trakcie prac.

3. Rozebranie kwater

Siatka oł owiana zostanie wymieniona częściowo lub w całości w zależności od stanu zachowania.

4. Prostowanie płaszczyzn kwater witrażowych

Kwaterny, które nie będą wymagały wymiany siatki oł owianej, zostaną poddane prostowaniu poprzez ich miejscowe obciążenie w pozycji poziomej na podłożu z pianki polietylenowej. Zabieg zostanie przeprowadzony w sposób bezpieczny, zapobiegający pękaniu szkła. Obciążenie będzie dobierane stopniowo, w zależności od efektów prostowania. Jeśli będzie to konieczne, siatka oł owiana zostanie ogrzana (np. opalarką) do temperatury zwiększającej jej elastyczność i umożliwiającej jej bezpieczne wyprostowanie.

5. Czyszczenie

Kwaterny zostaną wstępnie oczyszczone na sucho miękkim pędzlem, następnie po przeprowadzeniu prób dobrane zostaną odpowiednie metody czyszczenia szkła i listew oł owianych:

- na sucho za pomocą skalpela (pozostałości kitu uszczelniającego)
- na mokro przy zastosowaniu wodnych roztworów alkoholu etylowego i acetonu w różnych proporcjach oraz w postaci czystej, albo łagodnego środka powierzchniowo-czynnego wyłącznie w obszarach bez warstwy malarskiej. Po wstępnych oględzinach nie zakłada się konieczności stosowania mocniejszych substancji.

6. Sklejanie lub wymiana spękanych szkła

Kolejnym etapem będzie klejenie szkła. Zaleca się zastosowanie w tym celu żywicy epoksydowej o dobrym właściwościach mechanicznych i optycznych (np. HXTAL® Nyl-1). Produkt umożliwia klejenie stykowe w taki sposób, że spoina jest niemal niewidoczna. Wykazuje niewielkie żółknięcie z czasem.

7. Uzupełnienie brakujących elementów

Uzupełnienia i płyty plexi wstawione podczas poprzednich prac restauratorskich zostaną wymienione na szkło lepiej dopasowane kolorystycznie. Ze względów bezpieczeństwa może być konieczna wymiana mocno uszkodzonych szkła. Zakłada się wymianę nieoryginalnych

szkieł w tle przedstawienia św. Kazimierza z wykonaniem rekonstrukcji brakującego fragmentu kompozycji malarskiej.

8 Złożenie witraży

Witraże zostaną ponownie złożone za pomocą listew ołowianych o stosownie dobranych wymiarach. Po końcowym oczyszczeniu kwater, zostaną one oprawione w ramki tytanowo-cynkowe z tzw. fartuchem ołowianym¹ i wzmocnione wiatrownicami.

9 Założenie szklenia ochronnego i termoizolacyjnego oraz montaż witraży w otworach okiennych

W miejsce szkła oryginalnych zamontowane zostanie ochronne oszklenie zewnętrzne z szyb termoizolacyjnych. Kwatery witrażowe zostaną zamontowane na osobnej konstrukcji nośnej przesuniętej do wnętrza budynku z zapewnieniem wentylacji między dwiema warstwami szklenia. Konstrukcja ramy nośnej zostanie wykonana według projektu załączonego do programu (Załącznik 1).

Montaż szklenia zewnętrznego zaleca się w celu zapewnienia witrażom ochrony przed oddziaływaniem czynników zewnętrznych. Jest to szczególnie istotne w przypadku witraży z warstwą malarską. Różnica temperatur między zewnętrzną a wewnętrzną płaszczyzną witraży skutkuje skraplaniem się pary wodnej na wewnętrznej powierzchni szkła, co może doprowadzić do stopniowej degradacji warstwy malarskiej. Zaletą szklenia zewnętrznego jest również polepszenie warunków termo-izolacyjnych budynku.

¹ Taśma ołowiana mająca na celu zasłonięcie szczelin między ramą witrażu a ościeżami okien. Rozwiązanie to stosuje się gdy witraże są osadzone na nowej konstrukcji nośnej przesuniętej do wnętrza obiektu. Nie są więc wmurowane w ościeża okien. Światło przedostające się przez powstałą szczelinę pogarsza odbiór wizualny, fartuchy pozwalają zasłonić szczelinę nie blokując przy tym wentylacji między witrażem a szkleniem.

Podsumowanie

Proponowane prace pozwolą przywrócić dawną wartość artystyczną przeszkleń kościoła. Oczyszczenie, wyprostowanie i uzupełnienie witraży i szkła poprawi walory estetyczne wnętrza. Poprzez zamontowanie w zakrystii nowych przeszkleń w stylu witraży oryginalnych okna kościoła będą ujednolicone pod względem stylistycznym. Założenie oszklenia zewnętrznego uszczelni okna i poprawi warunków wilgotnościowo-temperaturowe we wnętrzu.

Opracowanie:

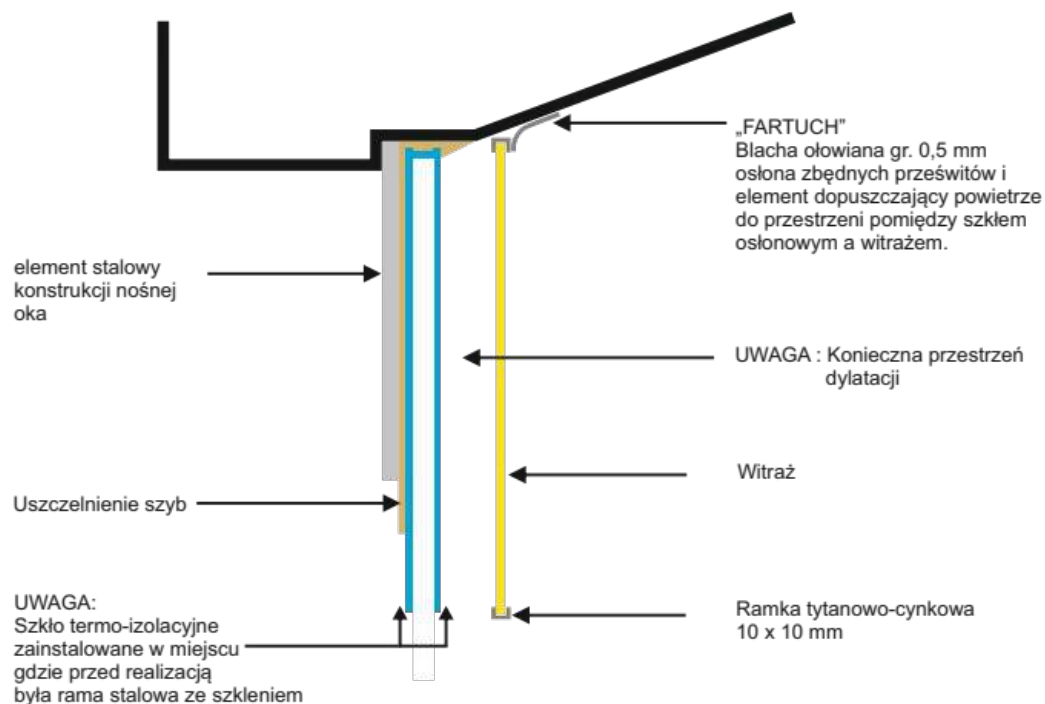
dr Marta Kamińska

Nr dyplomu: 7574

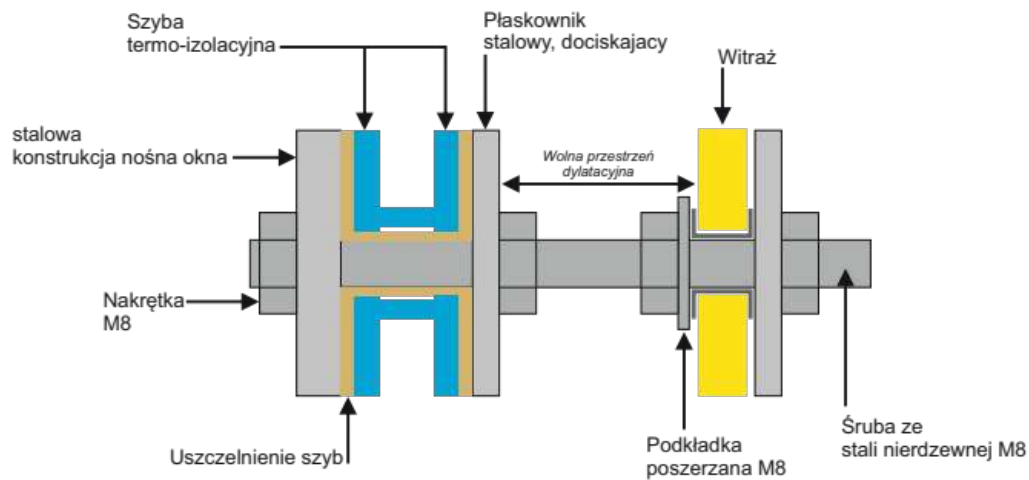
Załącznik 1

Schemat szklenia zewnętrznego i konstrukcji nośnej dla przeszkleń oryginalnych

PRZEKRÓJ POZIOMY

PRZEKRÓJ PIONOWY

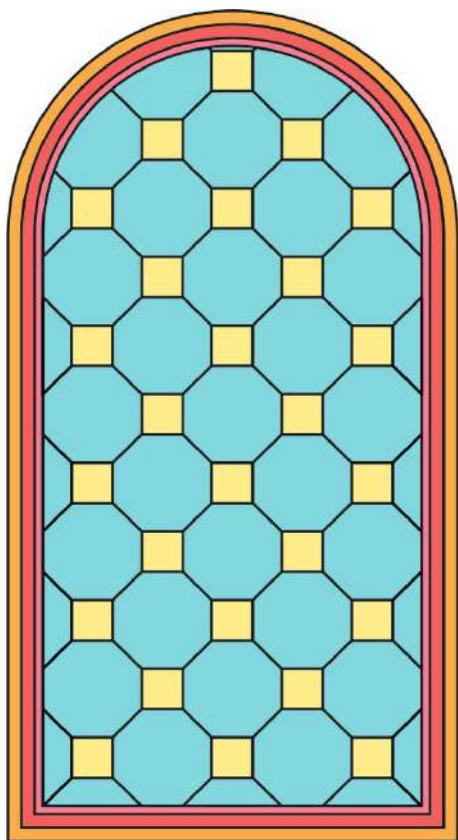

LEGENDA

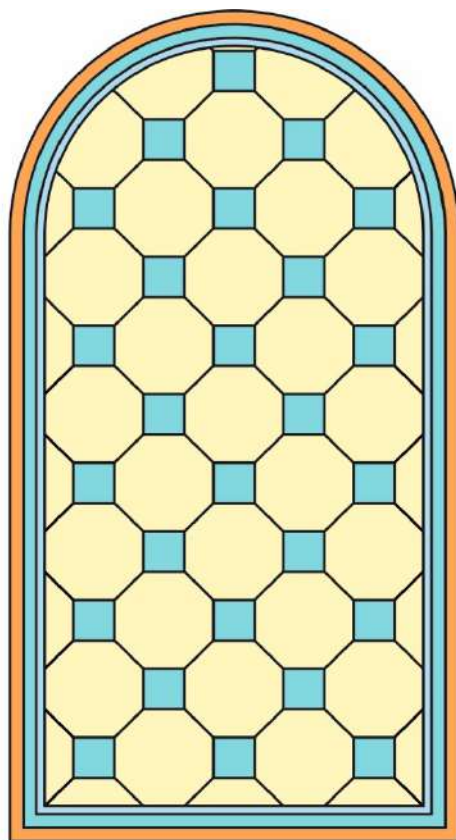
 Szyba termoizolacyjna	 Elementy stalowe	 Uszczelnieniacz	 Witraż
---	--	---	--

Załącznik 2

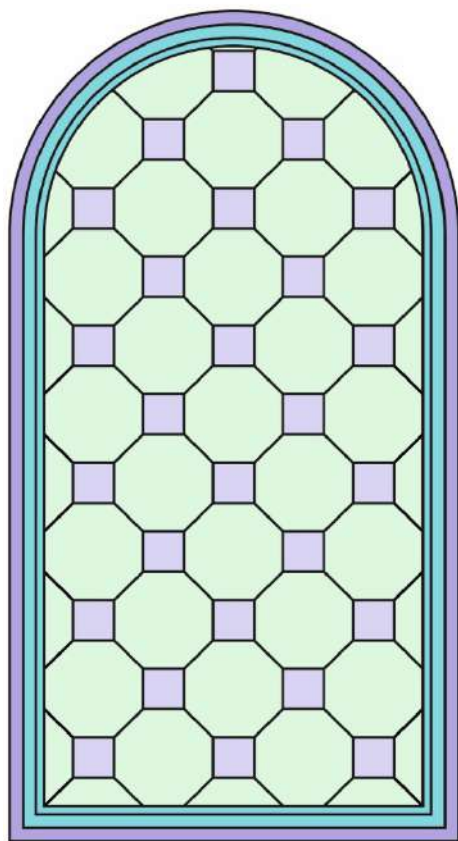
Projekt nowych przeszkleń witrażowych w oknach zakry

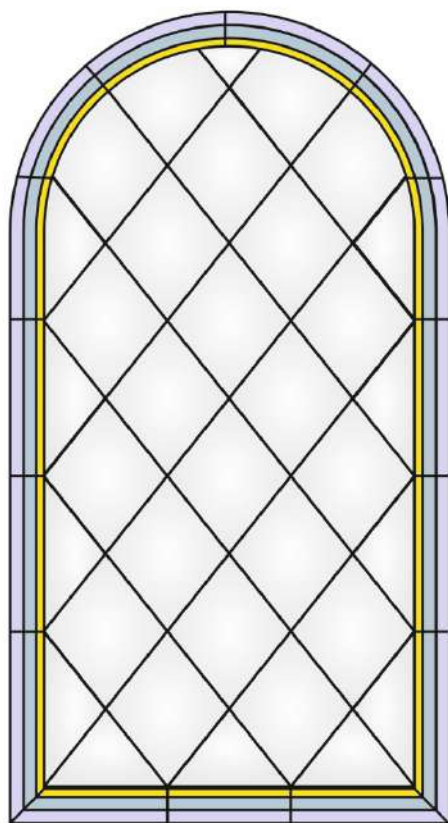
propozycja nr 1

propozycja nr 2

propozycja nr 3

propozycja nr 4

Witraże w kościele pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Parznie

Dokumentacja fotograficzna

Autor zdjęć: Marcin Wesołowski, 2023

6 lipca 2023

Opracowanie: dr Marta Kamińska

Okna I kondygnacji

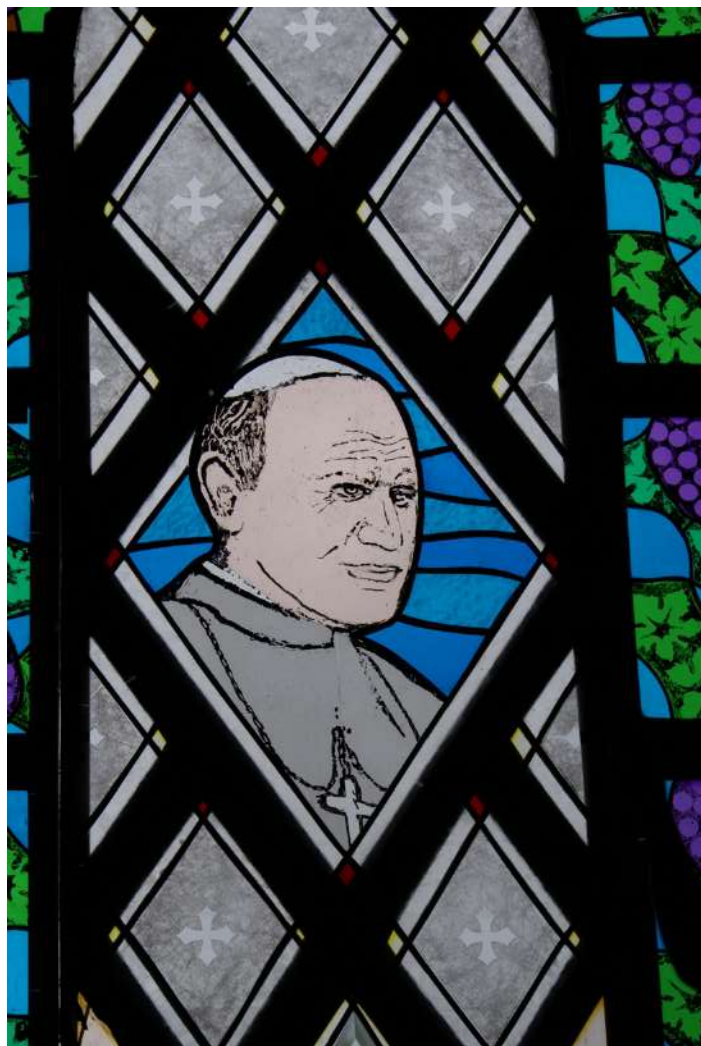
Zakrystia

Fot. 1. Imitacja witraży z wizerunkami Jana Pawła II i Wandy Malczewskiej, folia, 1999-2010 r.

Fot. 2. Widok okien od strony zewnętrznej.

Fot. 3,4. Imitacja witraży z wizerunkami Jana Pawła II i Wandy Malczewskiej, folia, 1999-2010 r.

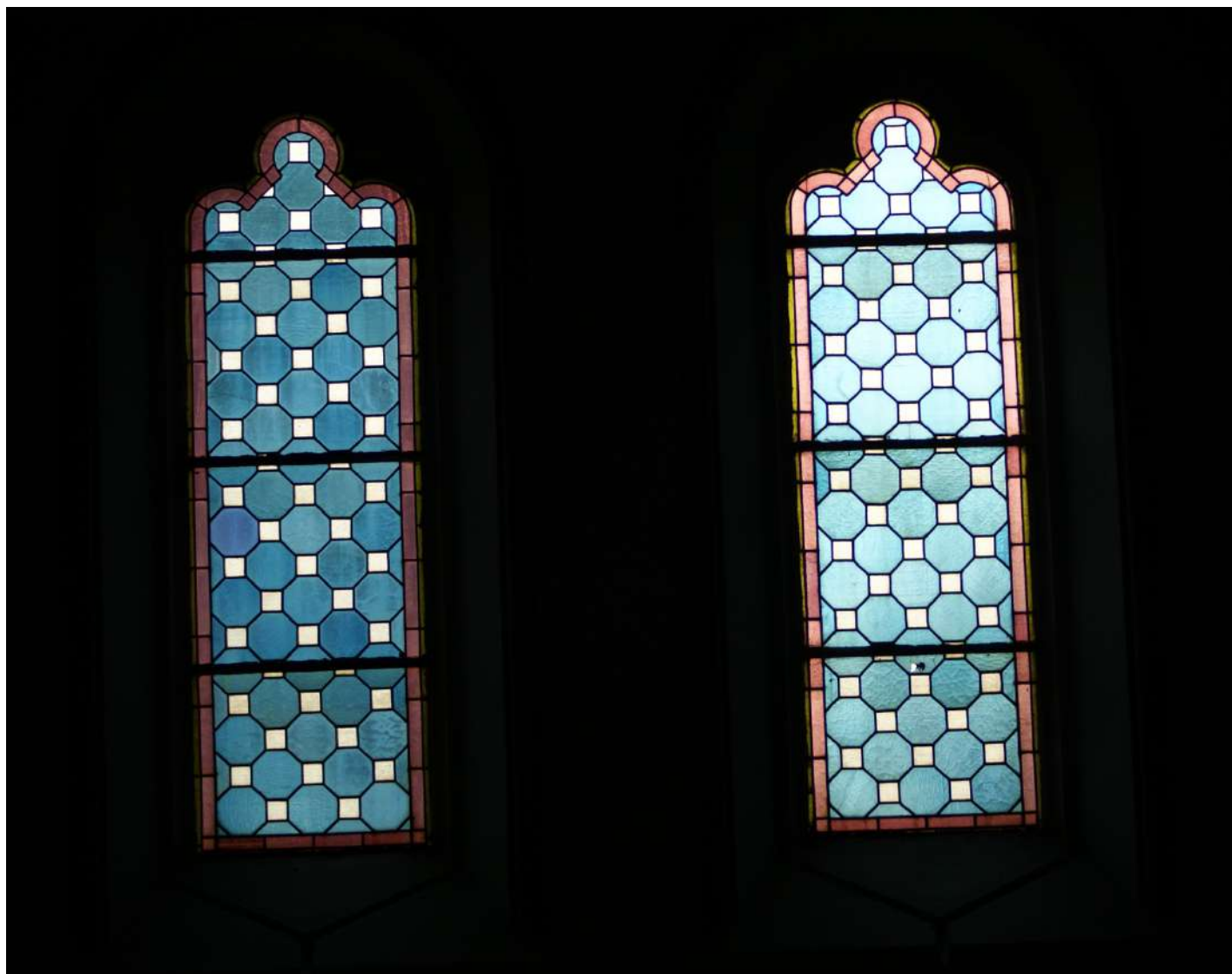

Fot. 5. Imitacja witraża, widoczna odspajająca się folia, ubytki i przetarcia warstwy malarskiej.

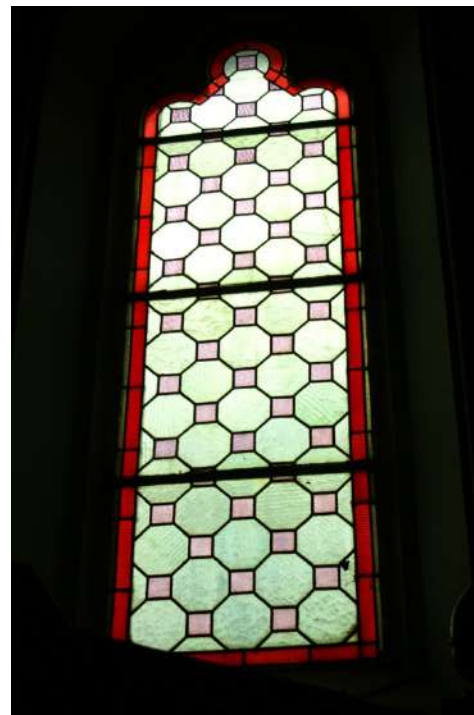

Fot. 6. Imitacja witraży z przedstawieniem Najświętszego Serca Pana Jezusa folia, 1999-2010 r.

Nawy boczne

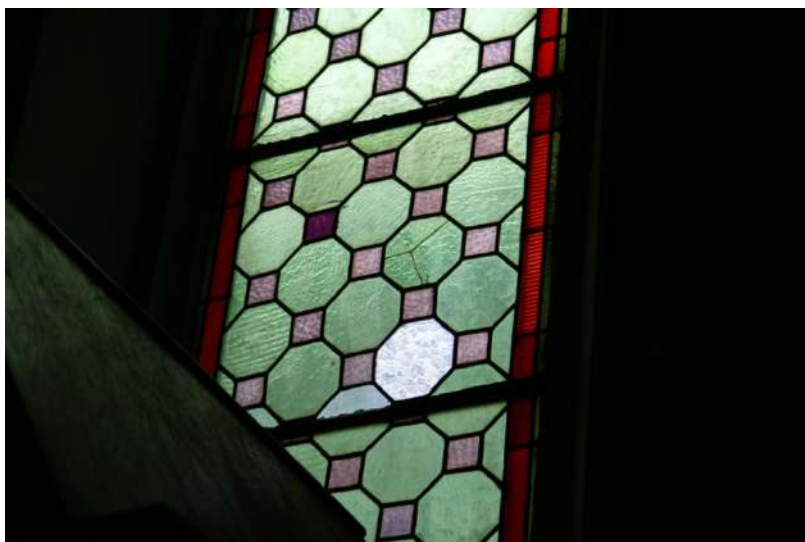
Fot. 7. Przeszklenia witrażowe z wypełnieniem geometrycznym, wyk. Michał Olszewski, Warszawa 1908 r.

Fot. 8,9,10. Przeszklenia witrażowe z wypełnieniem geometrycznym w trzech wersjach kolorystycznych, wyk. Michał Olszewski, Warszawa 1908 r.

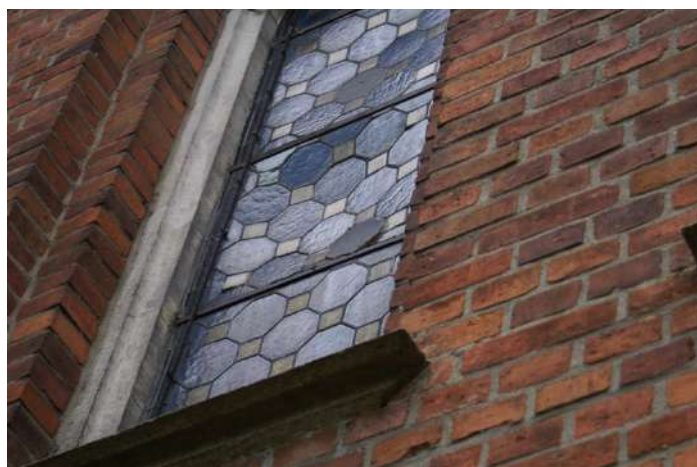
Fot. 11. Widoczne uzupełnienie płytą plexi (?) wklejoną in situ na silikon.

Fot. 12. Widoczne uzupełnienie bezbarwnym szkłem katedralnym (fakturowym).

Fot. 13. Widoczne uzupełnienie płytą plexi (?) i wybrzuszenie kwatery do wnętrza.

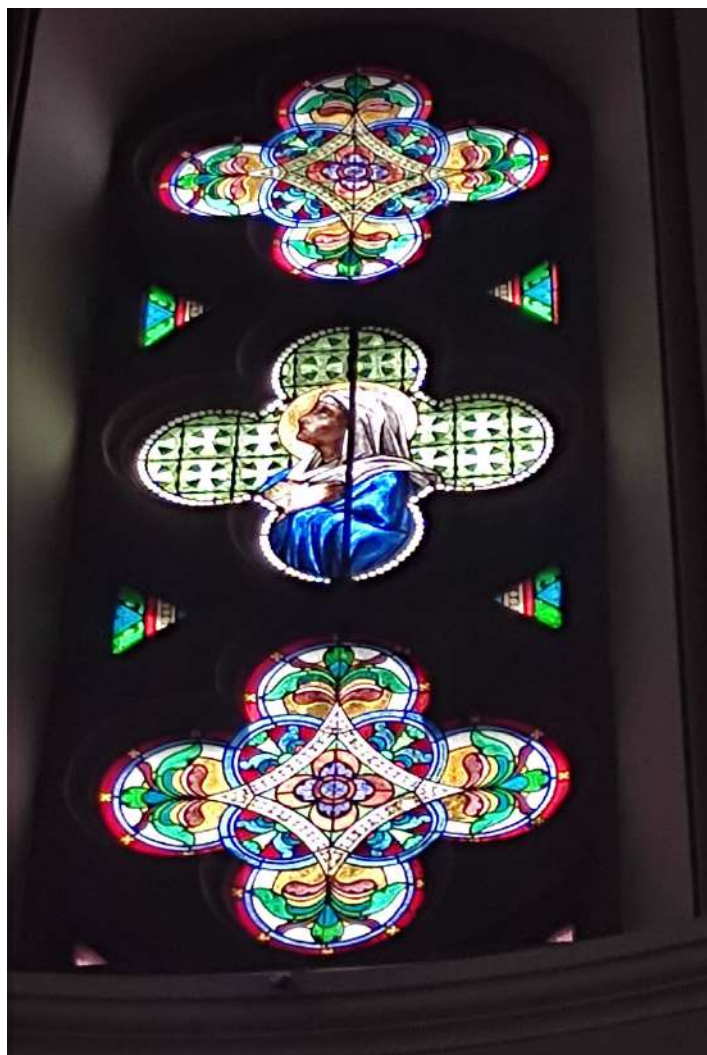
Fot. 14. Widoczne uzupełnienie płytą plexi (?) od zewnątrz i wybrzuszenie kwatery do wnętrza.

Okna II kondygnacji

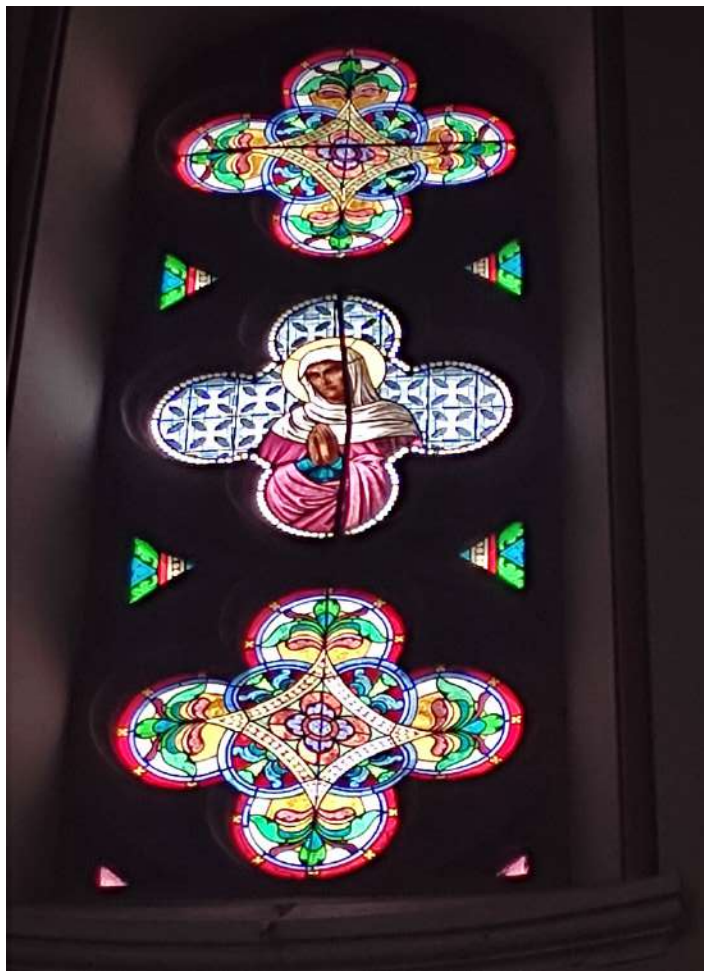
Prezbiterium

Fot. 15. Witraże malowane z dekoracją roślinno-geometryczną i popiersiem Jezusa, 1905-1912 r.

Fot. 16. Witraże malowane z dekoracją roślinno-geometryczną i popiersiem Maryi, 1905-1912 r.

Fot. 17. Witraże malowane z dekoracją roślinno-
geometryczną i popiersiem św. Elżbiety, 1905-1912
r.

Fot. 18. Witraże malowane z dekoracją roślinno-
geometryczną i przedstawieniem św. Kazimierza,
1905-1912 r.

Fot. 19. Witraż malowany z popiersiem Jezusa, 1905-1912 r., detal.

Fot. 20. Witraż malowany z popiersiem Jezusa, 1905-1912 r., widok od strony zewnętrznej.

Fot. 21. Witraż malowany z popiersiem Maryi, 1905-1912 r., detal.

Fot. 22. Witraż malowany z popiersiem św. Elżbiety, 1905-1912 r., detal, widoczne odkształcenie wiatrówki.

Fot. 23. Witraż malowany z przedstawieniem św. Kazimierza, 1905-1912 r., detal.

Fot. 24. Witraż malowany z przedstawieniem św. Kazimierza, 1905-1912 r., widok od strony zewnętrznej. W partii włosów i kamizelki widoczna żółcień srebrowa.

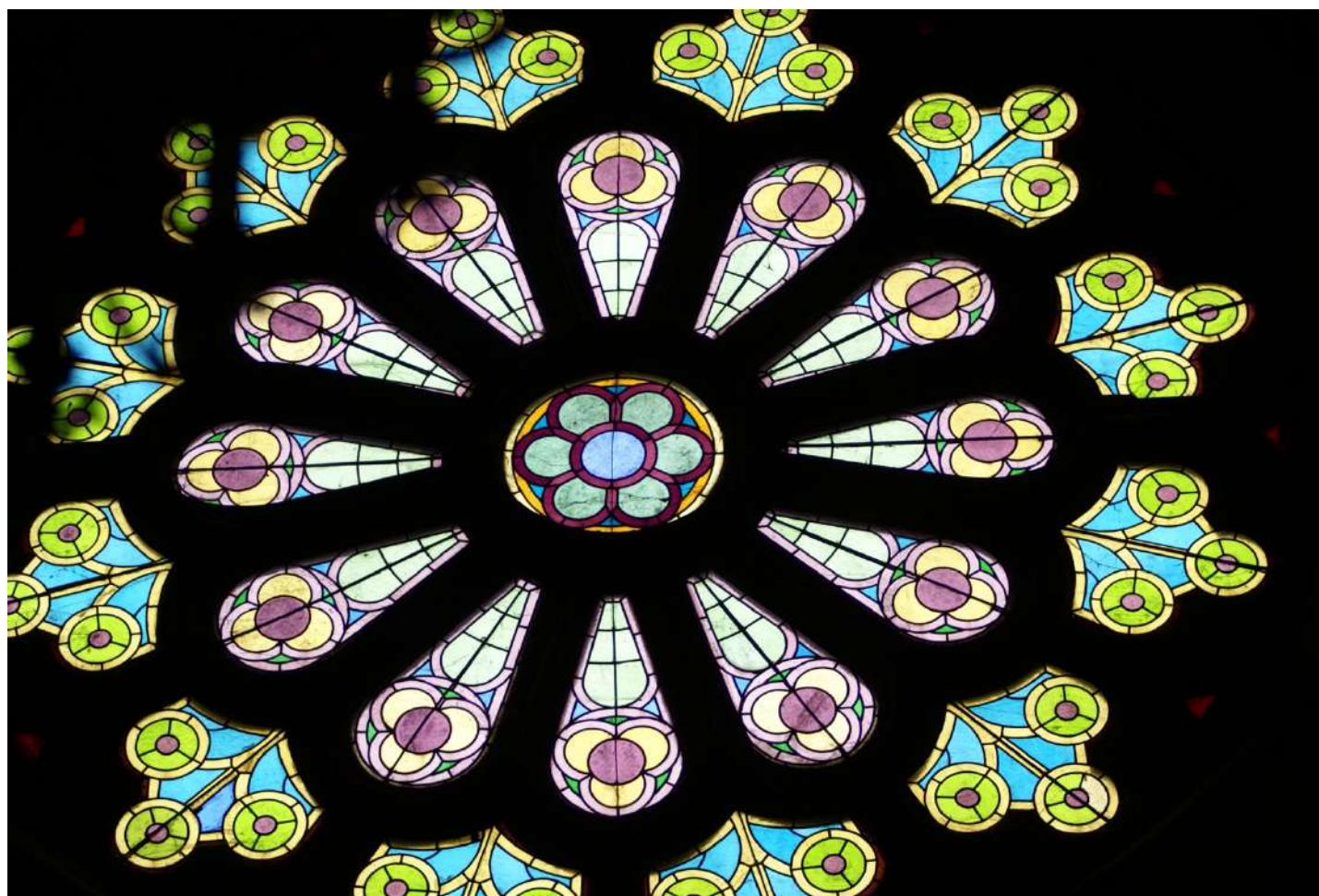

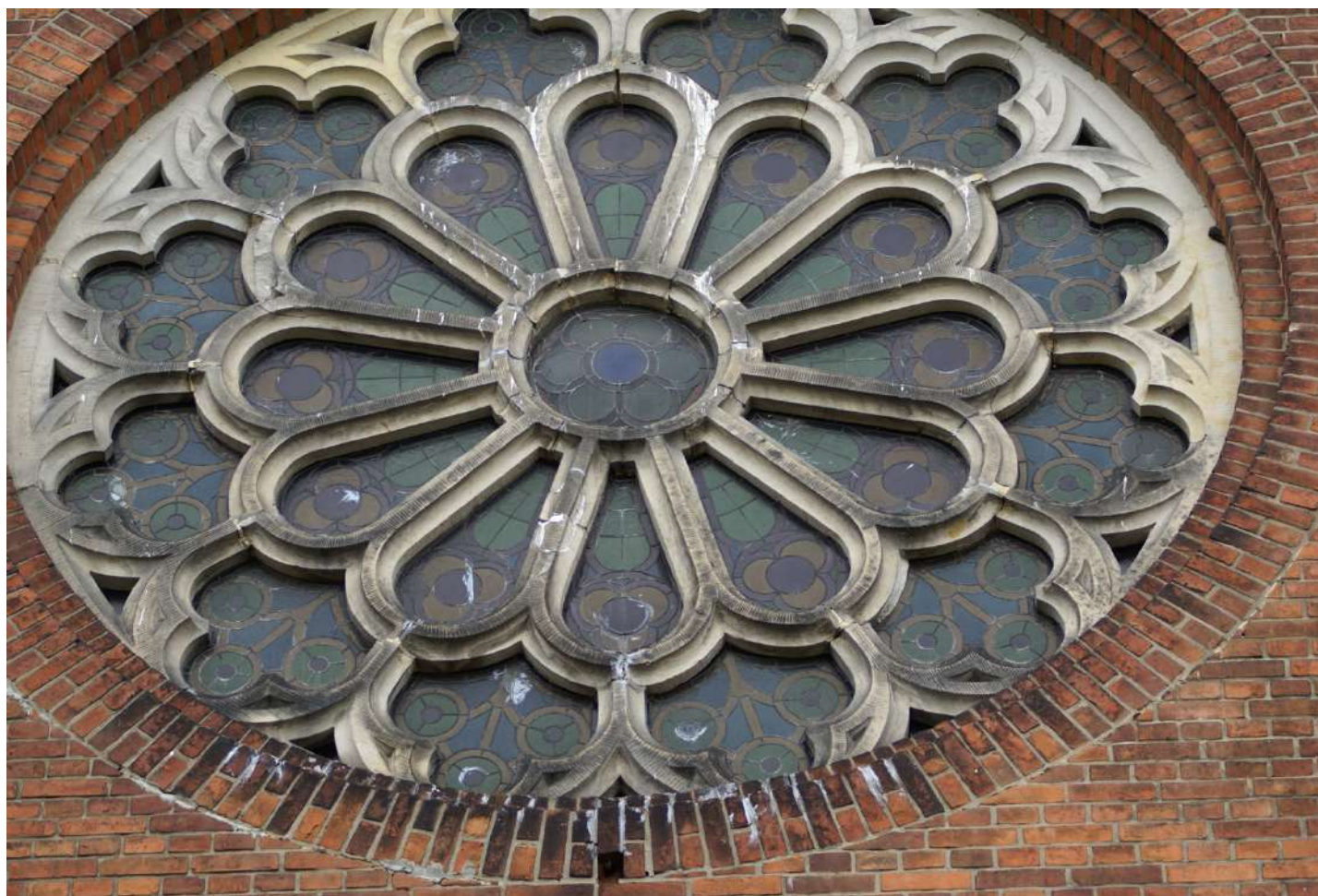
Fot. 25. Witraż malowany z dekoracją roślinno-geometryczną 1905-1912 r.

Fot. 26. Witraż malowany z dekoracją roślinno-geometryczną 1905-1912 r. Widok od strony zewnętrznej, widoczne odkształcenie płaszczyzny pola.

Nawa poprzeczna

Fot. 27,28. Rozeta, 1905-1912, fotografia powierzchni wewnętrznej w świetle przechodzącym i powierzchni zewnętrznej w świetle odbitym. Widoczne zabrudzenia, zacieki z farb i odkształcenie pola środkowego - wybrzuszenie do zewnątrz.

Fot. 29. Rozeta, 1905-1912, odkształcenie pola środkowego - wybrzuszenie do zewnątrz.

Fot. 30,31. Rozeta, 1905-1912, fotografia powierzchni wewnętrznej w świetle przechodzącym i powierzchni zewnętrznej w świetle odbitym.

Szklenia witrażowe w oknach II kondygnacji

Fot. 32. Okna dwudzielne z pięciolistnym maswerkiem i bezbarwnym wypełnieniem tzw. plastrem miodu z czerwoną bordiurą, 1905-1912 r.
Widok od strony zewnętrznej.

Fot. 33. Po prawej stronie okna arkadowego widoczna szyba lub płyta plexi od której odkleiły się taśmy imitujące siatkę ołowianą.

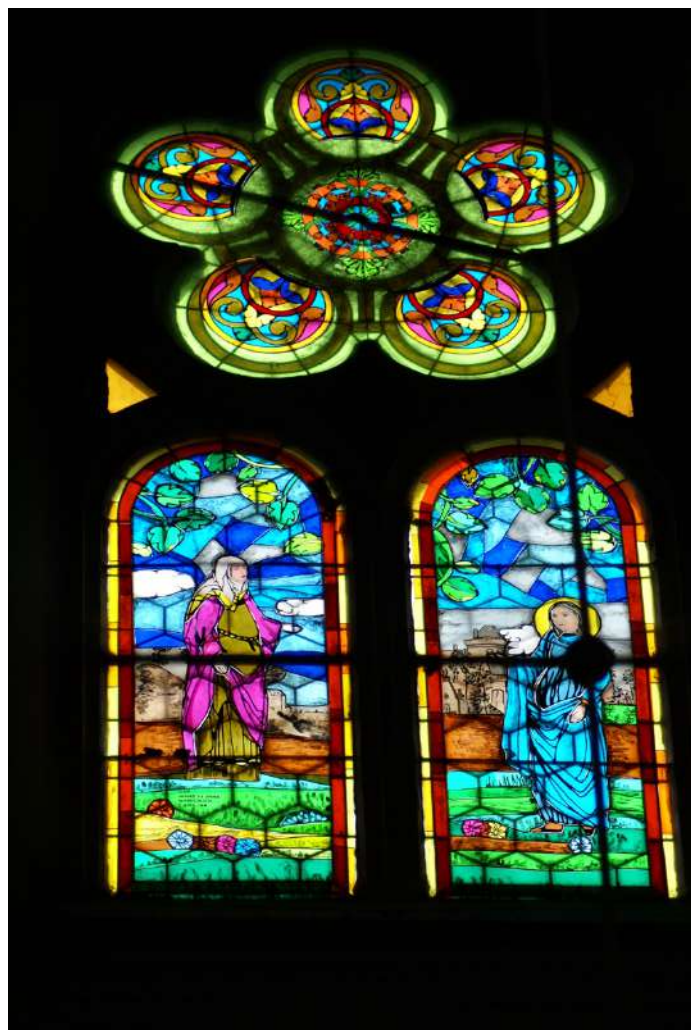

Fot. 34. Widoczne silne zabrudzenia powierzchni szkła, zacieki, pozostałości kitu szklarskiego, skorodowane sztaby nośne.

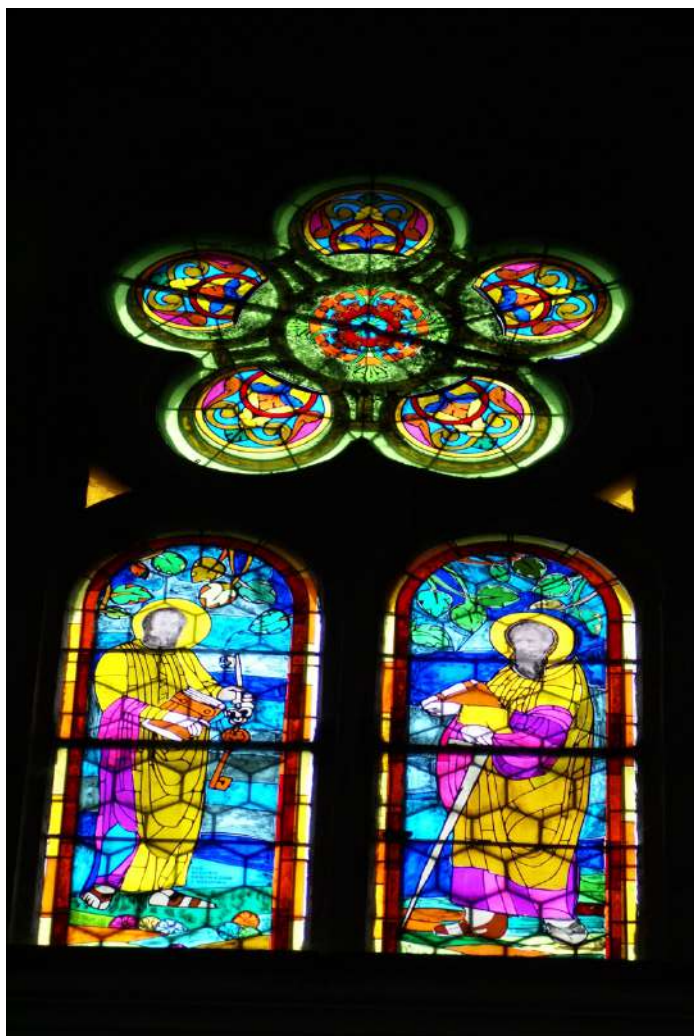
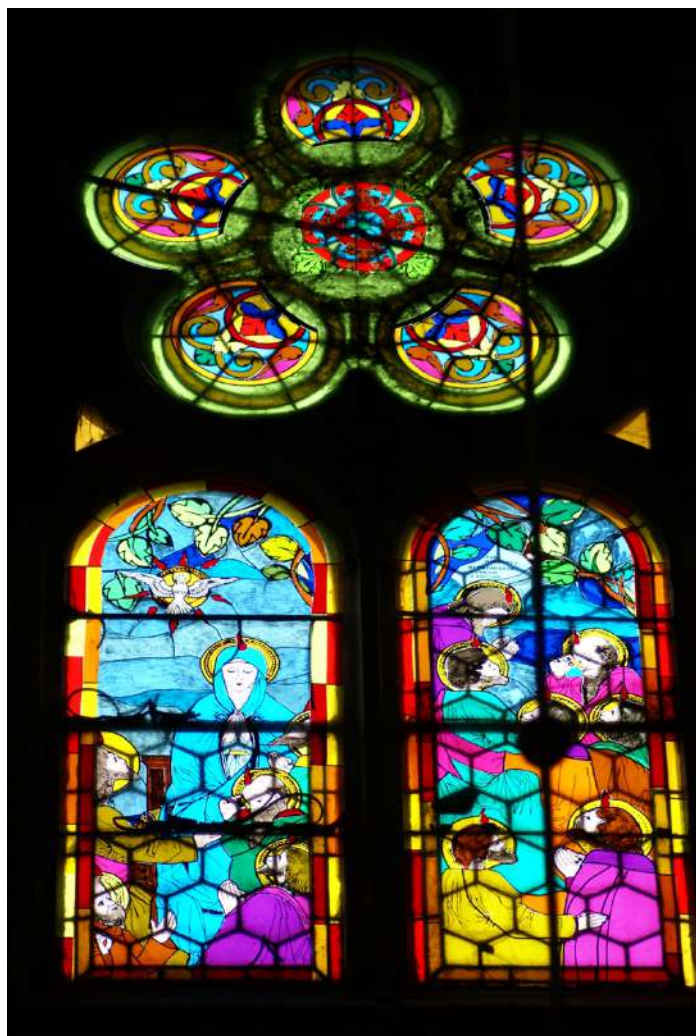

Fot. 35. Widoczne płyty i siatki (?) z lat 1999-2010, z których odkleiły się taśmy imitujące siatkę ołowianą.

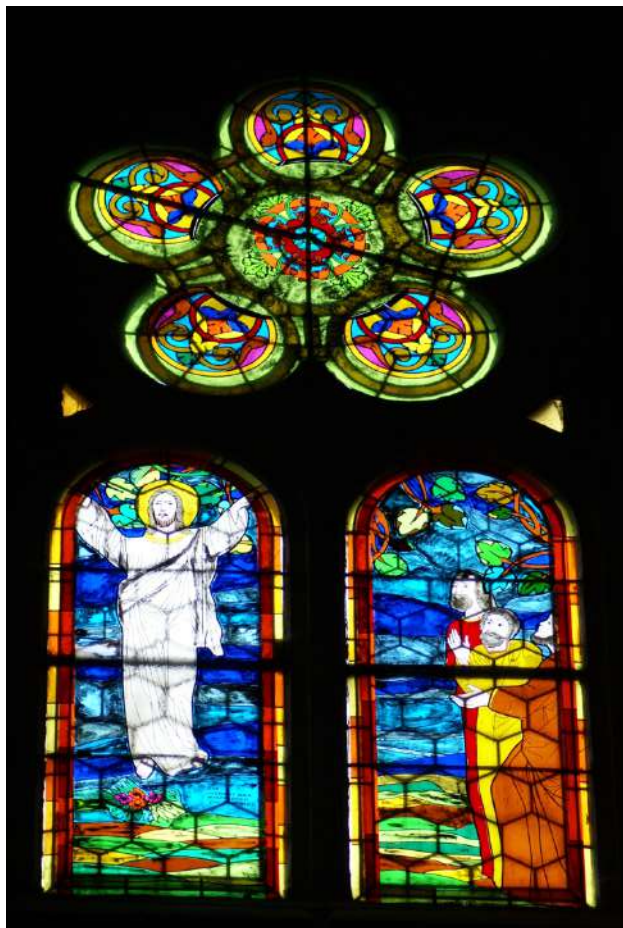
Imitacje witraży w prezbiterium, transepcie i nawie głównej

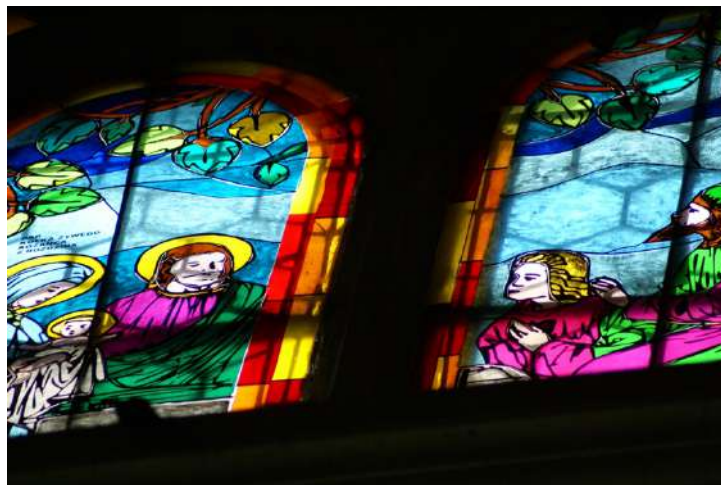
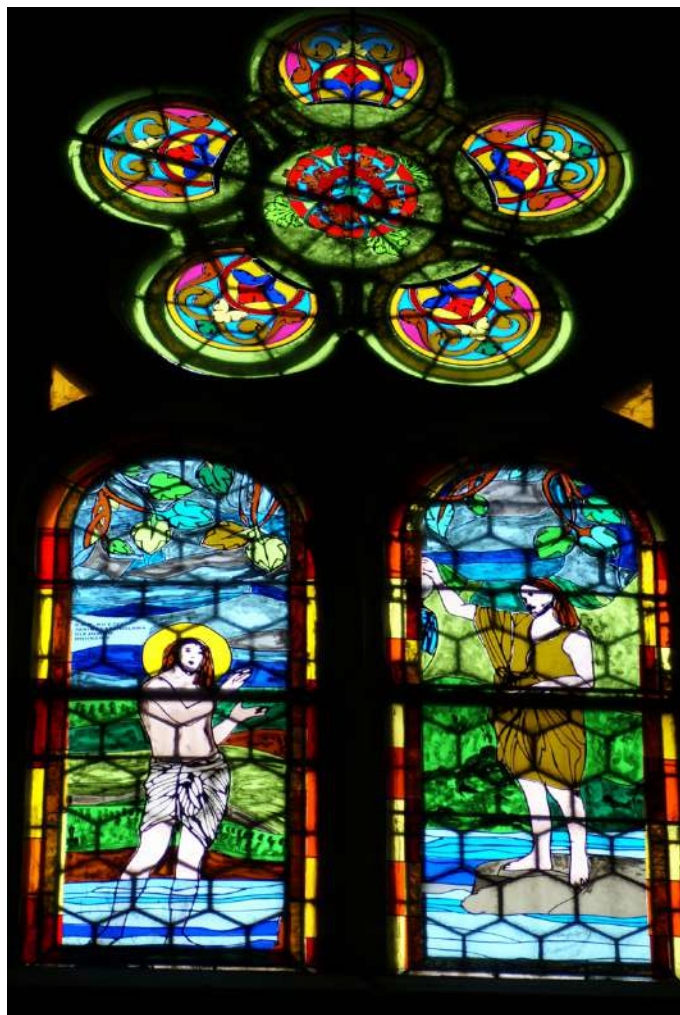
Fot. 36,37. „Nawiedzenie św. Elżbiety” i „Zwiastowanie”, nawa główna

Fot. 38,39. „Zesłanie Ducha Świętego” i Św. Piotr i Paweł, nawa główna

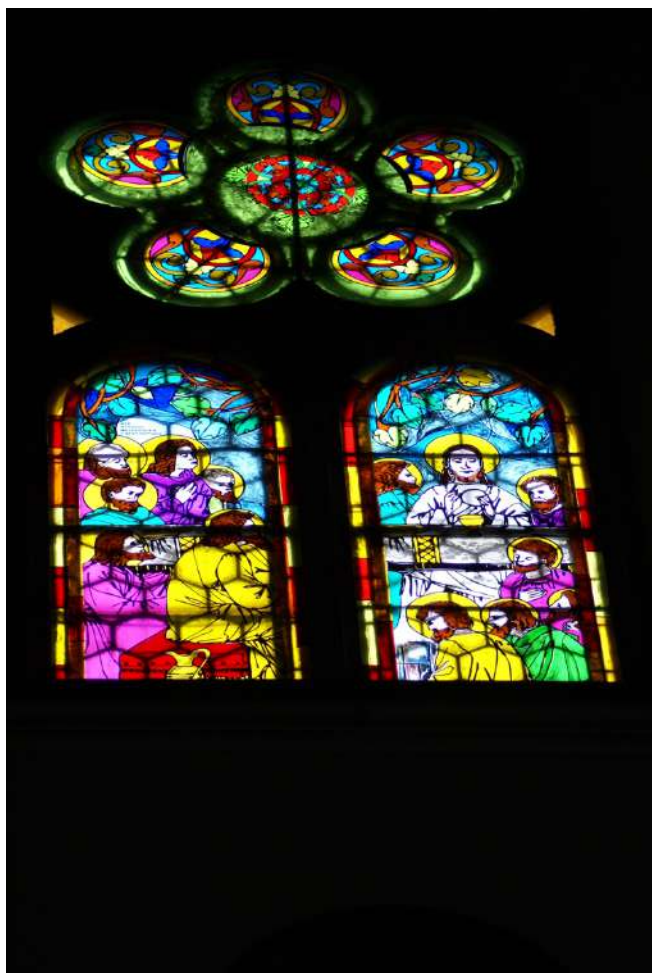
Fot. 40, 41. „Wniebowstąpienie” i „Narodziny Chrystusa”, nawa główna

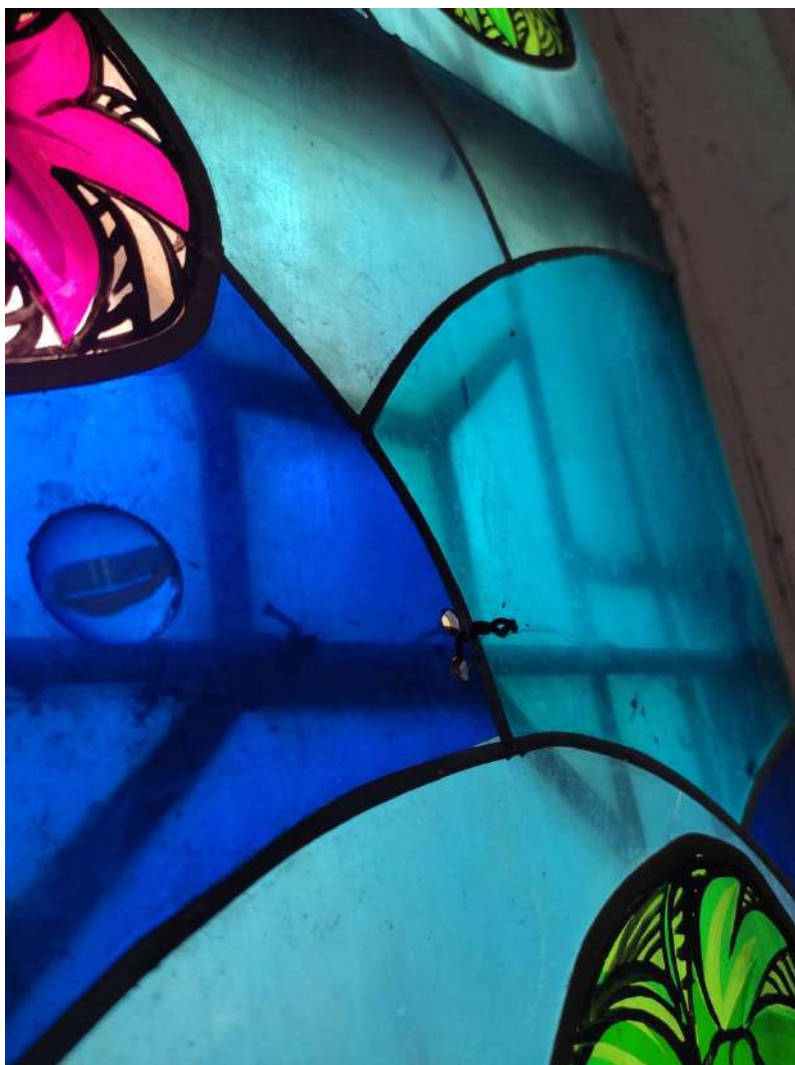
Fot. 42, 43. „Chrzest Chrystusa”, „Pokłon Pasterzy” lub „Pokłon Trzech Króli”, transept

Fot. 44,45. „Chrystus Zmartwychwstały”, „Ukrzyżowanie”, transept

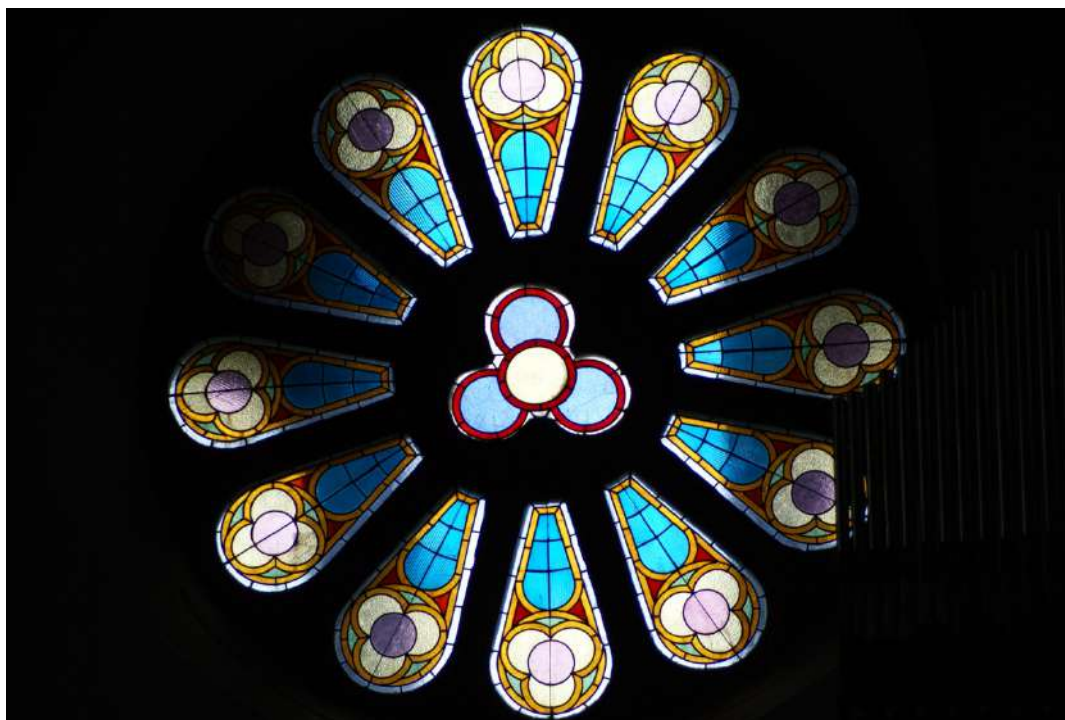

Fot. 46,47. „Ostatnia Wieczerza”, Kazanie na Górze Synaj (?), prezbiterium

Fot. 48. Mocowanie drutem do wiatrownicy przez otwory wywiercone w płycie plexi.

Okna chóru

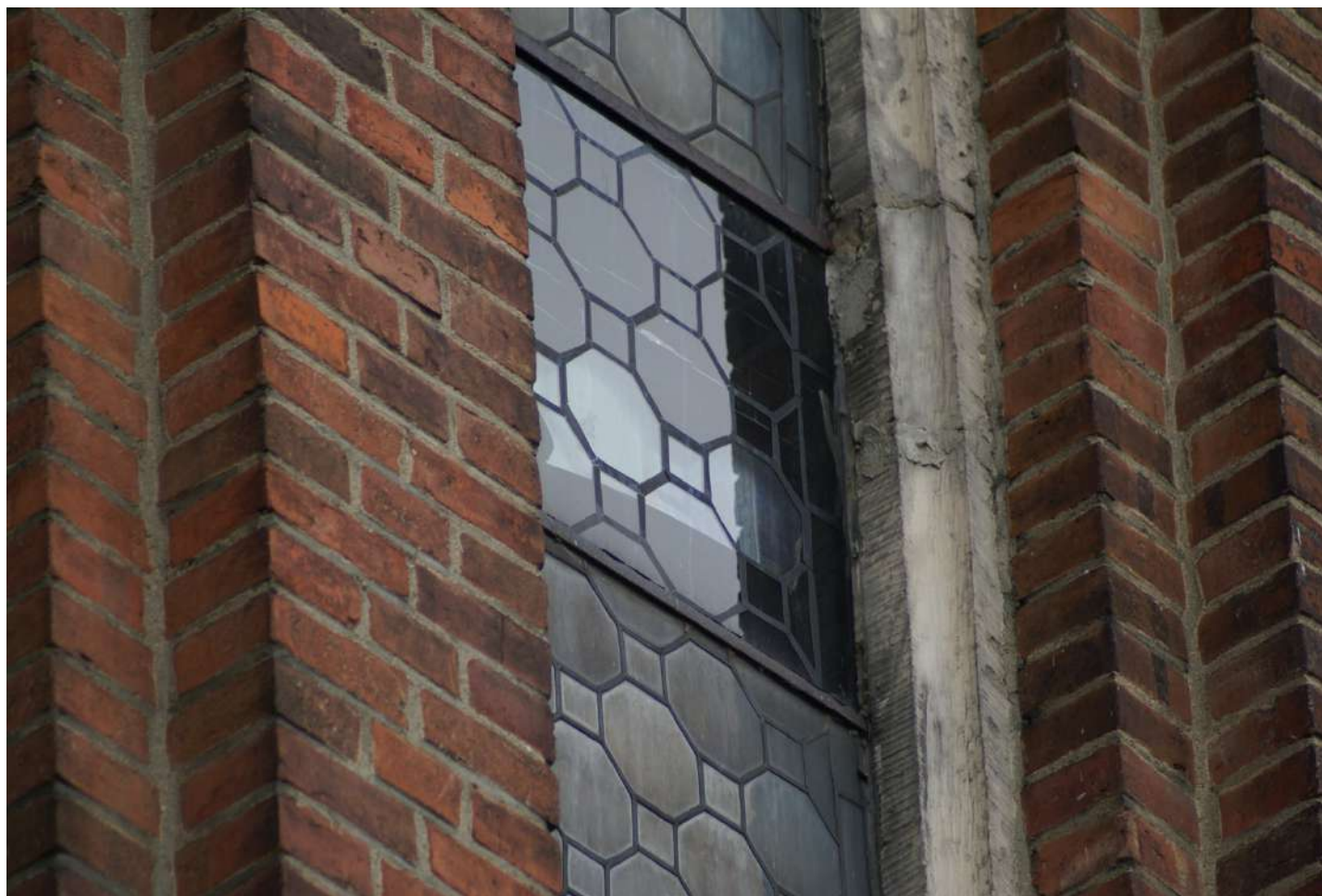
Fot. 49,50. Rozeta w fasadzie kościoła, 1905-1912 r. Widok od strony wewnętrznej.

Fot. 51. Geometryczne szklenia witrażowe zamknięte łukiem trójlistnym, 1905-1912 r. W oknie po lewej stronie widoczne dwie kwatery z imitacją siatki ołowianej. (trzecia i piąta od dołu).

Fot. 52. Geometryczne szklenia witrażowe zamknięte łukiem trójlistnym, 1905-1912 r. Widoczny znaczny ubytek w jednej z sześciokątnych szyb.

Fot. 53. Geometryczne szklenia witrażowe zamknięte łukiem trójlistnym, 1905-1912 r. Zbliżenie na kwaterę z imitacją siatki ołowianej.

Fot. 54,55. Imitacje witraży z przedstawieniem aniołów grających na puzonach i tamburynach., 1999-2010 r.

Fot. 56,57. Imitacje witraży z przedstawieniem aniołów, detal 1999-2010 r.

Łódź, 31-07-2023 r.

WUOZ-ZN.5183.588.2023.KKA

Rzymskokatolicka Parafia NSJ
Parzno 19
97-415 Kluki

W odpowiedzi na wniosek z dnia 24.07.2023 r. (data wpływu 26.07.2023 r.) oraz w nawiązaniu do wniosku z 23.05.2023 r. w sprawie przeszkleń witrażowych w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Parznie, Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków przedstawia swoje stanowisko.

Przedmiotowy kościół jest ujęty w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków. W dniu 29.05.2023 r. do tut. urzędu wpłynęło pismo z dnia 29.05.2023 r. w sprawie wymiany szklenia zewnętrznego oraz montażu witraży w otworach okiennych zakrystii przedmiotowego kościoła. Planowane prace miały polegać na wymianie obecnego wypełnienia otworów okiennych witrażami identycznymi ze znajdującymi się w nawie kościoła, wraz z montażem izolującego szklenia zewnętrznego. W dniu 05.06.2023 r. pracownicy tut. urzędu dokonali oględzin zabytku, podczas których wnioskodawca poinformował, iż w przyszłości planowane są prace polegające na wykonaniu zewnętrznego szklenia okien w całym kościele, w celu poprawienia warunków temperaturowych w obiekcie.

W dniu 12.06.2023 r. pismem znak: WUOZ-ZN.5183.588.2023.KKA ŁWKZ wstępnie dopuścił przedmiotowe prace. Zaznaczono, iż ze względu na planowane w przyszłości rozszerzenie izolacji okien na resztę obiektu, należy przedmiotowe prace pomyśleć jako część przedsięwzięcia obejmującego cały kościół. W związku z powyższym w celu otrzymania ostatecznej opinii należy przedłożyć do tut. urzędu program prac dotyczący izolacji okien oraz wymiany witraży w zakrystii przedmiotowego kościoła.

W dniu 26.07.2023 r. to tut. urzędu przedłożono opracowanie pn. *Program prac konserwatorskich. Przeszklenia witrażowe w kościele pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Parznie*; Opracowanie: dr Marta Kamińska; 2023 r., zawierające opis stanu witraży i przeszkleń witrażowych, opis techniki oraz przedstawień, stan zachowania, wnioski i założenia oraz program prac konserwatorskich. W ww. opracowaniu wskazano, iż witraże wykazują zły stan pod względem mechanicznym i wymagają prac konserwatorskich, a także iż obecne w zakrystii wtórne imitacje witraży zostaną zdemonstrowane i zastąpione przeszkleniami witrażowymi w stylu szkła w nawach bocznych. Wykonanie prac konserwatorskich witraży ma poprzedzać opracowanie dokumentacji stanu ich zachowania, demontaż kwater witrażowych oraz przewiezienie ich do pracowni konserwatorskiej (ostateczna decyzja dot. demontażu ma zostać podjęta w trakcie prac). Prace konserwatorskie mają polegać na wymianie częściowo lub w całości siatki ołowianej (w zależności od stanu zachowania) lub prostowaniu płaszczyzn kwater, czyszczeniu, sklepaniu lub wymianie spękanych szkła, uzupełnieniu brakujących elementów oraz złożeniu witraży. Zaplanowano również montaż szklenia zewnętrznego termoizolacyjnego. Planuje się w pierwszej kolejności wykonanie prac przy oknach w zakrystii.

ŁWKZ pozytywnie opiniuje przedmiotowe prace – ich wykonanie zgodnie z przedłożonym opracowaniem w dopuszczalnym stopniu wpłynie na substancję zabytkową oraz przyczyni się do poprawy stanu

zabytkowego kościoła. Zaznacza się, iż wskazane jest aby prace były przeprowadzone przez uprawnionego konserwatora dzieł sztuki z doświadczeniem w pracy przy tego typu obiektach.

Otrzymana opinia nie zwalnia inwestora z obowiązku uzyskania zezwoleń wymaganych innymi przepisami szczegółowymi.

Aleksandra Stępień

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Otrzymują:

- 1) Rzymskokatolicka Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa, Parzno 19, 97-415 Kluki
2. aa.

Sprawę prowadzi:

Katarzyna Karwasik – Inspektor Wydział Zabytków Nieruchomych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi,
Tel. (42) 631 78 93